

Penta

Rozenburg

mavo • havo • onderbouw vwo

BELEIDSDOCUMENT BURGERSCHAP

Burgerschapsdoelen op Penta Rozenburg

Een overzicht van diverse burgerschapsdoelen en hoe deze terug te zien zijn in het onderwijs dat wordt aangeboden op Penta Rozenburg.

D. van Troost

Inhoud

Voorwoord.....	2
Burgerschap op Penta Rozenburg.....	3
Schoolbrede activiteiten met betrekking tot burgerschap	4
Burgerschapsonderwerpen per schoolvak	6
Aardrijkskunde.....	6
Burgerschapsvorming	7
Duits.....	8
Economie	9
Engels.....	10
Frans.....	11
Geschiedenis.....	12
Levensbeschouwing.....	13
LO.....	14
Maatschappijleer.....	15
NASK.....	16
Nederlands	17
Wiskunde	18

Voorwoord

Burgerschap is een thema dat terugkomt in de school. Op Penta Rozenburg hebben wij een beleidsdocument vormgegeven hoe wij het burgerschapsonderwijs vormgeven. Dit document is een levend document en zal jaarlijks worden herzien.

Burgerschap op Penta Rozenburg

Om leerlingen voor te bereiden op een actieve rol in de samenleving is het van belang dat zij de basiswaarden mee krijgen van onze democratische rechtsstaat. Daarom zet Penta Rozenburg zich in op acht basiswaarden die het fundament vormen voor actief burgerschap. Zo is er aandacht voor:

- vrijheid van meningsuiting;
- gelijkwaardigheid;
- begrip voor anderen;
- verdraagzaamheid;
- autonomie;
- verantwoordelijkheidsbesef;
- het afwijzen van onverdraagzaamheid en discriminatie.

Om te zorgen dat deze basiswaarden centraal staan in ons onderwijs wordt er in elk leerjaar en niveau op verschillende manieren aandacht gegeven aan deze thema's. Tevens is dit gekoppeld met activiteiten en acties om leerlingen hier zo bewust mogelijk van te maken.

Zo geven wij onder andere aandacht aan Paarse Vrijdag, zetten leerlingen zich in voor goede doelen tijdens de Goede Doelen Dag en nemen wij leerlingen mee in democratische besluitvorming, denk hierbij aan de leerlingenraad en stemmen op een klassenvertegenwoordiger.

Ook in de lessen op Penta Rozenburg wordt er aandacht besteed aan het onderwerp burgerschap. Het belang hiervan is om door werkvormen en besproken onderwerpen basiswaarden te leren op een leuke en actieve manier.

Sinds 2022 wordt er op Penta Rozenburg het vak burgerschapsvorming aangeboden. Leerlingen uit klas 3 krijgen dit vak één uur per week, waar we, aan de hand van verschillende werkvormen, de basiswaarden van de democratische rechtsstaat bespreken. Tijdens deze lessen gaan leerlingen debatteren, bestuderen ze culturen, onderzoeken ze hun eigen identiteit, krijgen ze gastlessen van professionals en gaan ze aan de slag met duurzaamheid. Leerlingen leren zo actief om hun plek in de samenleving te ontdekken en, tegelijkertijd, zichzelf. Ook geeft het vak een goede opstap voor het vak maatschappijleer.

In dit beleidsdocument zullen wij eerst de schoolbrede activiteiten toelichten met een korte uitleg, waarna per vak aangegeven wordt hoe er wordt voldaan aan de verschillende burgerschapsdoelen.

Schoolbrede activiteiten met betrekking tot burgerschap

Beroepsoriëntatie stage 4H	Leerlingen van Penta Rozenburg lopen in leerjaar 4 een beroepsoriëntatiestage. Enerzijds doen ze dit in het kader van LOB (loopbaan oriëntatie), anderzijds doen ze ervaringen op in de werkcultuur van Nederland.
Bezoek Aken	De leerlingen maken kennis met de Duitse cultuur door Aken te bezoeken en hier naar de kerstmarkt te gaan. Aken is ook een centrum van westerse cultuur waar historische architectuur te bezichtigen is.
Bezoek Parijs	De leerlingen maken kennis met de Franse cultuur door Parijs te bezoeken. Hier bezichtigen leerlingen diverse plekken en reizen ze met de metro de hele stad door.
Bezoek Tweede Kamer	Bezoek aan de 2e kamer in den Haag met een rondleiding. Leerlingen leren de basisprincipes van de democratie en de rechtsstaat.
Cultuurdag	Klas 1 tot en met 3 gaan aan de slag met diverse culturele activiteiten.
Dag van de Duitse taal	De Duitse taal staat op deze dag centraal op Penta Rozenburg. De leerlingen leren buiten de taal ook culturele aspecten.
Dag van de Engelse taal	De Engelse taal staat op deze dag centraal op Penta Rozenburg. De leerlingen leren buiten de taal ook culturele aspecten.
Globaland Fun-Fair	De leerlingen van klas 1 en 2 nemen deel aan een activiteiten week waar zij een onderneming moeten verzinnen voor de Fun-Fair. Hier verkopen leerlingen diverse goederen en diensten. De opbrengst hiervan gaat naar de goede doelen waarvoor wij ons inzetten tijdens de Goede-Doelen-Dag.
Goede-doelen-dag	Voor de kerstvakantie wordt er een 'Goede-doelen-dag' georganiseerd. Leerlingen halen op deze dag sponsorgeld op om lokale stichtingen te ondersteunen.
Kerstviering	Schoolbrede activiteit waar aandacht wordt besteed aan het Kerstverhaal. Hier gaat het over de religieuze, ethische en maatschappelijke betekenis van Kerstmis.
Leerlingenraad	Deelnemen aan actieve en passieve democratie. Leerlingen kunnen zich verkiesbaar stellen voor klassenvertegenwoordiger. Deze klassenvertegenwoordigers geven met de leerlingenraad advies aan het schoolbestuur.
Lezing Stichting Ambulance Wens	Leerlingen krijgen een lezing van een vrijwilliger of medewerker van Stichting Ambulance Wens. Deze lezing wordt gegeven ter voorbereiding op de Goede-doelen-dag zodat de leerlingen bewust zijn waarvoor zij hieraan deelnemen.
Lezing Stichting Still	Leerlingen krijgen een lezing van een vrijwilliger van Stichting Still. Deze lezing wordt gegeven ter voorbereiding op de Goede-doelen-dag zodat de leerlingen bewust zijn waarvoor zij hieraan deelnemen.
Maatschappelijke stage	Leerlingen van Penta Rozenburg lopen in leerjaar 2 en 3 een maatschappelijke stage. In deze stage staat de maatschappelijke betrokkenheid voorop. Denk hierbij aan het ondersteunen of verrichten van vrijwilligerswerk binnen sportverenigingen, (ouderen)zorg en andere 'non-profit' organisaties.
Paarse vrijdag	Iedere leerling is welkom op Penta Rozenburg. Wij dragen als school uit dat er diversiteit mag zijn onder leerlingen. Dit in geloof en seksuele geaardheid. Jaarlijks doen wij mee aan 'Paarse vrijdag' om hier aandacht aan te besteden.

Paasviering	Schoolbrede activiteit waar aandacht wordt besteed aan het paasverhaal. Hier gaat het over de religieuze, ethische en maatschappelijke betekenis van Pasen.
Profielwerkstuk	Leerlingen laten zien dat zij onderzoek kunnen doen, kritisch kunnen kijken naar sociale en maatschappelijke vraagstukken en kunnen dit op een duidelijke en (als het gaat over een controversieel onderwerp) respectvolle manier verwerken in een verslag.
Spelletjesmiddag ouderenvereniging	Elk kwartaal komen ouderen van de ouderenvereniging langs om samen met de leerlingen spelletjes te spelen in de aula. Deze activiteit wordt georganiseerd in het belang van maatschappelijke betrokkenheid.
Werkweek Gemert	Leerlingen gaan in jaar 2 op werkweek waar zij 5 dagen deelnemen aan groepsactiviteiten in het belang van saamhorigheid.
Wintersportreis	Leerlingen kunnen zich elk jaar aanmelden voor de wintersportreis naar Oostenrijk. Naast dat de leerling deelneemt aan diverse wintersporten maakt hij ook kennis met de Oostenrijkse cultuur.

Burgerschapsonderwerpen per schoolvak

Aardrijkskunde

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting Begrip voor anderen Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen worden uitgedaagd om hun mening te geven, deze van elkaar te horen en mogen hierop, op een respectvolle manier, reageren. - Onderdeel curriculum: Bestuderen verschillende bestuursvormen.
Gelijkwaardigheid Begrip voor anderen Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen staan op de eerste plaats: Door begrip, aandacht en compassie leerlingen stimuleren. - Onderdeel curriculum: Verschillen tussen arm en rijk: Door te plaatsen in referentiekader verschillen belichten, maar ook aandacht aan gelijkenissen. Hierbij wordt gewezen op de rijkdommen die wij delen zoals vrienden en familie. Door voorbeelden over arm en rijk empathie laten ervaren.
Autonomie	<ul style="list-style-type: none"> - Tijdens zelfstandigheid leerlingen begeleiden: Dit door coachende rol als leraar. Doel is om leerlingen te modelleren hoe leuk het is om de wereld te kennen. - "Buiten les stoffelijke challenges": Als leerlingen klaar zijn met opdrachten en buiten de les kunnen leerlingen participeren en oefenen in het leren kennen van 50 landen. Hier kan de leerling ook een prijs winnen.
Afwijzen onverdraagzaamheid Afwijzen discriminatie	<ul style="list-style-type: none"> - Bij vertoon discriminerend of onverdraagzaam gedrag de situatie van andere kanten belichten om leerling inzichten te geven in verschillende oorzaken, expliciet zonder het goed te praten. - Onderdeel curriculum: Koloniale verleden en multiculturele samenleving. - Rolmodel zijn voor leerlingen.

Burgerschapsvorming

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	<ul style="list-style-type: none"> - Debatteren: Leerlingen leren om een mening te verdedigen en zich hierin te verdiepen. - Discussiëren: Leerlingen leren hier hun mening te geven aan elkaar en worden geconfronteerd met andere gedachten en meningen.
Gelijkwaardigheid	<ul style="list-style-type: none"> - Iedere mening die gegeven wordt krijgt dezelfde aandacht als alle andere.
Begrip voor anderen	<ul style="list-style-type: none"> - Posteropdracht: Leerlingen verdiepen zich in een cultuur en verwerken dit in een poster. Deze presenteren ze aan de klas waardoor leerlingen meer inzicht krijgen in verschillende culturen.
Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Alle meningen tellen mee. Wij wijzen deze meningen niet af en als wij het hier niet mee eens zijn, of deze radicaal zijn, gaan wij met elkaar in discussie om de ander beter te begrijpen.
Autonomie	<ul style="list-style-type: none"> - Maatschappelijke stage: Leerling krijgt de ruimte om zelf een instantie te vinden waar zij de stage lopen en mogen zelf bepalen wanneer zij dit afronden. Het verslag wordt naar eigen inzicht gemaakt. - Er wordt autonomie van de leerling verwacht bij het maken van opdrachten. Hier krijgt de leerling ruimte om de opdracht in te vullen naar eigen inzicht.
Verantwoordelijkheidsbesef	<ul style="list-style-type: none"> - Duurzaamheidsopdracht: De leerling leert dat hij invloed heeft op zijn omgeving en door bewustzijn zijn gedrag kan aanpassen. - Leerlingen zijn verantwoordelijk doordat zij samenwerken en afspraken maken met elkaar om zo opdrachten af te kunnen ronden.
Afwijzen onverdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen maken samen regels hoe wij met elkaar moeten omgaan. Bij overtreding volgen sancties.
Afwijzen discriminatie	<ul style="list-style-type: none"> - Pluriforme samenleving: Hier krijgt de leerling cursus over discriminatie en racisme. Deze informatie wordt verwerkt door een zelfreflectie te schrijven.

Duits

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	Het voeren van een discussie over bijv. de zin en de onzin van schoolcijfers, hoe om te gaan met sociale media, het innemen van een standpunt tijdens de presentatie van een maatschappelijk probleem, nadenken over de vraag of een totalitaire samenleving in onze tijd nog mogelijk is.
Gelijkwaardigheid	(teksten over) respect hebben voor vreemde culturen, de sociale cohesie in een achterstandswijk, de integratie van migranten.
Begrip voor anderen	Wanneer jij/u te zeggen, gedrag op een Duitse verjaardag, kindvriendelijke productie van kleding, fietsen voor een goed doel, het nut en de noodzaak van vrijwilligerswerk, (online) vriendschappen,
Verdraagzaamheid	(teksten over) hoe jongeren zich een plaats in hun toekomstige leven voorstellen, hoe je je opstelt als je bij de politie wilt, (film over) verschillen van opvatting over verdraagzaamheid in een schoolklas.
Autonomie	Gezond eten, omgaan met geld, de weg vinden, solliciteren, hoe te functioneren als AZUBI, leven als topsporter, op jezelf gaan wonen, alleen op reis gaan, gedrag in het verkeer, aangifte doen, klachtenbrief, reservering, sollicitatiebrief schrijven, praktijkopleidingen volgen, het uitwerken van een zakenidee.
Verantwoordelijkheidsbesef	Oog voor de natuur, klimaatvriendelijke kledingproductie, omgaan met (zak)geld, het gebruik van tweedehands spullen, (klimaatvriendelijke) manieren van reizen, verantwoordelijkheden voor de samenleving, levensreddende handelingen.
Afwijzen onverdraagzaamheid	In kijk- en luistertoetsen komt dit aspect regelmatig aan de orde: bijvoorbeeld hoe jongeren in een internationaal internaat met elkaar omgaan en eventuele cultuurverschillen proberen te overbruggen in plaats van af te wijzen.
Afwijzen discriminatie	Niet zozeer terugkomend in het lesmateriaal als wel in de gegeven lessen zelf; als docent ben ik zeer alert op het voorkomen van discriminatoire uitlatingen en het op adequate wijze inspelen hierop.

Economie

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	<ul style="list-style-type: none"> - Ideeën en meningen van leerlingen krijgen ruimte in de les.
Gelijkwaardigheid	<ul style="list-style-type: none"> - Wekelijkse opdracht “breaking-news”: Leerling meegeven dat economie een keuze bevat van prioriteiten en dat niet iedereen dezelfde keuzes maakt en soms ook niet kan maken. - Onderdeel curriculum: <ul style="list-style-type: none"> - Algemene wet gelijke behandeling - Fairtrade producten - Goede arbeidsvoorwaarden voor iedereen
Begrip voor anderen	<ul style="list-style-type: none"> - Wekelijkse opdracht “breaking-news”: Leerlingen meegeven dat economie een keuze bevat van prioriteiten en dat niet iedereen dezelfde keuzes maakt en soms ook niet kan maken. - Onderdeel curriculum: <ul style="list-style-type: none"> - Solidariteit binnen verzekeringen - Sociale stelsel in Nederland (sociale premies) (solidariteitsbeginsel) - Verschillen tussen arm en rijk binnen NL - Verschillen tussen arm en rijk internationaal
Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Democratisch vastgelegde normen en waarden waar leerlingen zich aan moeten houden.
Afwijzen discriminatie	<ul style="list-style-type: none"> - Onderdeel curriculum: Algemene wet gelijke behandeling

Engels

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	<ul style="list-style-type: none"> - Discussies voeren over actuele onderwerpen: Leerlingen worden aangemoedigd om hun mening te geven en deze te onderbouwen. - Vaardigheden opdrachten: Leerlingen moeten verschillende ideeën onderbouwen.
Gelijkwaardigheid	<ul style="list-style-type: none"> - Groepswork en partneractiviteiten: Leerlingen worden aangemoedigd om actief deel te nemen en hun ideeën te delen. - Lesomgeving is inclusief.
Begrip voor anderen	<ul style="list-style-type: none"> - Boeken en teksten met diverse perspectieven en culturen: Leerlingen leren empathie te tonen en begrip te hebben voor verschillende achtergronden en standpunten.
Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Discussies over diversiteit en het bespreken van teksten over diverse perspectieven en culturen: Zorg ervoor dat verdraagzaamheid wordt gestimuleerd. Leerlingen leren elkaars verschillen te respecteren en te waarderen.
Autonomie	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen krijgen ruimte om zelfstandig te werken aan opdrachten en projecten, waarbij ze leren verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leerproces en beslissingen. - Leerlingen stellen eigen leerdoelen op.
Verantwoordelijkheidsbesef	<ul style="list-style-type: none"> - Bespreken ethische dilemma's en reflecteren op eigen verantwoordelijkheden als individu binnen de maatschappij.
Afwijzen discriminatie	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen worden aangemoedigd om kritisch te denken over vooroordelen en stereotypen, en hoe deze kunnen leiden tot discriminatie. Dit komt in Engels terug door iedereen zichzelf te laten zijn en alle leerlingen erop wijzen dat respect binnen het klaslokaal van groot belang is

Frans

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	<ul style="list-style-type: none"> - Bespreken actuele onderwerpen: Leerlingen krijgen hier de mogelijkheid om verschillende meningen en perspectieven te uiten.
Gelijkwaardigheid	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen leren dat de Frankrijk bestaat uit vele culturen en achtergronden die onderdeel maken van een multiculturele samenleving.
Begrip voor anderen	<ul style="list-style-type: none"> - Door te luisteren naar de mening van anderen ontwikkelen leerlingen begrip voor het gedachtegoed van anderen.
Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Binnen de lessen Frans accepteren we de verschillende manieren van denken, is er openheid voor andere perspectieven en gaan we hier respectvol met elkaar om.
Autonomie	<ul style="list-style-type: none"> - De leerling heeft een leidende rol in zijn leerproces. Belangrijk is dat de docent de leerling begeleid naar zelfstandigheid.
Verantwoordelijkheidsbesef	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen zijn zelf verantwoordelijk voor hun leerproces. Belangrijk is dat de docent de leerling stimuleert om verantwoordelijkheid te nemen.
Afwijzen onverdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Bij groepsopdrachten worden leerlingen willekeurig ingedeeld. Hier is het doel dat leerlingen zich openstellen naar elkaar. In combinatie met gedragsafspraken wordt er gezorgd voor een veilige sfeer.

Geschiedenis

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	<ul style="list-style-type: none"> - Met name vanaf klas 2 mavo tot en met 5 havo komt dit onderwerp terug. In deze klassen wordt tijdens de lessen staatstinrichting en ook bij de lessen over de Tweede Wereldoorlog aandacht besteed aan het onderwerp
Gelijkwaardigheid	<ul style="list-style-type: none"> - Al vanaf klas één wordt er aan dit onderwerp aandacht besteed. Zo gaan we in op de ontwikkeling van verschillende maatschappijtypes in klas 1 en het ontstaan van een sociale hiërarchie. In klas twee komt hier de verlichting bij en het denken over natuurrechten en de opkomst van verschillende emancipatiebewegingen.
Begrip voor anderen	<ul style="list-style-type: none"> - In de verschillende leerjaren doen de leerlingen opdrachten waarbij zij zich moeten inleven in historische personen en het feit dat mensen vroeger anders tegen dingen aankeken.
Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - In de lessen geschiedenis dit onderwerp vaak terug, vaak is de insteek dat onverdraagzaamheid vaak de norm was en dat wij daar tegenwoordig anders over denken.

Levensbeschouwing

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	- De leerling leert zijn mening te geven, argumenteren en hoe je omgaat met de mening van anderen. Ook wordt meegegeven dat vrijheid van meningsuiting niet betekent dat je altijd alles over iedereen mag zeggen.
Gelijkwaardigheid	- Leerlingen leren over de pluriforme samenleving. Hier wordt het gelijkheidsbeginsel als basis voor deze samenleving gegeven.
Begrip voor anderen	- Omgangsvormen met elkaar bespreken en uitleggen waarom mensen soms dingen doen. Iets is niet "raar" als jij het zelf niet doet. In klas 3 expliciet in relatie tot godsdienst. Vriendschap en relaties zijn terugkomende onderwerpen in klas 1 en 2.
Verdraagzaamheid	- Doorlopend verdiepen in de opvattingen (e.g. seksualiteit of godsdienst) van anderen met de boodschap dat iedereen de ruimte moet krijgen om zichzelf te zijn.
Autonomie	- In klas 1 leren kinderen zichzelf beter kennen. Klas 2 krijgt les over het humanisme. Deze levensbeschouwing leunt voor een groot deel op autonomie.
Verantwoordelijkheidsbesef	- Normen en waarden in klas 1, straf, schuld en verantwoordelijkheid in klas 2 en ethiek in klas 3.
Afwijzen onverdraagzaamheid	- Doorlopend verdiepen in de opvattingen (e.g. seksualiteit of godsdienst) van anderen met de boodschap dat iedereen de ruimte moet krijgen om zichzelf te zijn.
Afwijzen discriminatie	- Expliciet in klas 1 als het gaat om racisme en in klas 2 als het gaat om de LHBTIQ+-gemeenschap. Doorlopend in de zin van verdraagzaam zijn: "Het is niet aan jou om iets te vinden over wat iemand anders voelt of denkt."

LO

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	<ul style="list-style-type: none"> - Sommige sporten vinden leerlingen niet of juist wel leuk. Leraar benadrukt dat eenieder zelf mag weten wat hij/zij vindt; er is geen goed of fout.
Gelijkwaardigheid	<ul style="list-style-type: none"> - Differentiëren tussen leerlingen. Ik benoem dan dat 'gelijk' niet hetzelfde is als 'hetzelfde' → iedereen krijgt wat hij/zij nodig heeft.
Begrip voor anderen	<ul style="list-style-type: none"> - Inlevingsvermogen in de ander/ elkaar helpen waar nodig bij een sport waar jij goed in bent.
Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Soms moet je een tandje terug doen om het voor een ander ook leuk te maken.
Autonomie	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen mogen zelf onderdelen zoals sport spellen verzinnen en uitvoeren. - Leerlingen mogen zelf een team samenstellen
Verantwoordelijkheidsbesef	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen krijgen de verantwoordelijkheid goed om te gaan met spullen en wordt meegenomen in wat er gebeurt als de spullen niet in goede orde terug worden gelegd. - Leerlingen worden bewust gemaakt dat zij rekening moeten houden met de veiligheid van anderen door bijvoorbeeld geen slidings te maken.
Afwijzen onverdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - De leraar gaat in het geval dat onverdraagzaamheid speelt in gesprek met de leerling en laat de leerling reflecteren op zijn handelen.

Maatschappijleer

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	<ul style="list-style-type: none"> - Hoofdstuk Parlementaire Democratie/Politiek: Leerlingen leren over het belang van vrijheid van meningsuiting in een democratische rechtsstaat. - Bezoek Tweede Kamer: Leerlingen maken kennis met debatteren in het Nederlands parlement als basis voor wetgeving en beleid. - Tijdens het bespreken van de volgende grondwet: <ul style="list-style-type: none"> o Grondwet artikel 7: Vrijheid van meningsuiting
Gelijkwaardigheid	<ul style="list-style-type: none"> - Hoofdstuk Rechtsstaat: Leerlingen leren dat in een rechtsstaat iedereen als gelijkwaardig wordt gezien door de wet. - Tijdens het bespreken van de volgende grondwetten: <ul style="list-style-type: none"> o Grondwet artikel 1: Gelijke behandeling en discriminatieverbod o Grondwet artikel 6: Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging
Begrip voor anderen	<ul style="list-style-type: none"> - Hoofdstuk Pluriforme Samenleving: Leerlingen leren over verschillende culturen in Nederland en de uitdagingen die minderheden ervaren. - Hoofdstuk Verzorgingsstaat: Leerlingen leren dat in Nederland wij er voor elkaar zijn en de samen de samenleving invullen.
Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Hoofdstuk Jongeren: Leerlingen leren over verschillen in socialisatie wat zorgt voor diversiteit.
Autonomie	<ul style="list-style-type: none"> - Opdracht zorgstaat: Leerlingen moeten in vier weken een zorgstaat van een ander land analyseren, onderzoeken en vergelijken met de Nederlandse zorgstaat. De leerling mag zelf het land kiezen en de specifieke onderdelen die hij wil onderzoeken.
Verantwoordelijkheidsbesef	<ul style="list-style-type: none"> - Hoofdstuk Werk: Leerlingen leren dat bijvoorbeeld werk niet alleen belangrijk is voor jezelf maar ook voor de samenleving.
Afwijzen onverdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Hoofdstuk Pluriforme Samenleving: Leerlingen leren dat in Nederland iedereen erbij hoort.
Afwijzen discriminatie	<ul style="list-style-type: none"> - Hoofdstuk Pluriforme Samenleving: Leerlingen - Tijdens het bespreken van de volgende grondwetten: <ul style="list-style-type: none"> o Grondwet artikel 1: Gelijke behandeling en discriminatieverbod o Grondwet artikel 6: Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

NASK

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	- Bij klassengesprekken worden leerlingen uitgedaagd om hun eigen mening te geven. Komt incidenteel voor. Veel onderwerpen bij natuur en scheikunde lenen zich daar niet voor. Sommige wel: bv: windenergie/kernenergie afvalverwerking / energietransitie / chemische industrie en het milieu
Gelijkwaardigheid	- De mening van de ene leerling is niet beter dan die van een ander. De argumentatie is belangrijker dan de keuze
Begrip voor anderen	- Leerlingen moeten luisteren naar de mening en argumenten van anderen.
Verdraagzaamheid	- Leerlingen werken af en toe samen in groepjes. Ze mogen de groepssamenstelling niet altijd zelf kiezen.
Verantwoordelijkheidsbesef	- Bij onderwerpen als afvalverwerking, milieuproblemen (CO ₂ zure regen) e.d. wordt besproken wat je daar zelf aan kunt doen.
Afwijzen discriminatie	- Bij onderling gedrag tussen leerlingen. Als iemand een discriminerende opmerking maakt wordt daarop gereageerd.

Nederlands

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen leren via discussies in de klas wat wel onder vrijheid van meningsuiting valt en wat niet. Zij leren respectvol argumenteren. - Het vormen van een mening en deze ook kunnen uitleggen. Hier ligt erg de nadruk op respect en luisteren naar de ideeën van een ander. Uiteindelijk werken we toe naar het voeren van een debat.
Gelijkwaardigheid	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen leren luisteren naar elkaar en hun klasgenoten respectvol en gelijkwaardig te behandelen. - De leerlingen leren dat iedereen gelijk is door middel van het voeren van een discussie. De mening van iedereen doet ertoe.
Begrip voor anderen	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen leren via discussies in de klas dat zij begrip moeten hebben voor andere meningen. Zij leren zich in te leven in nieuwe situaties. - De leerlingen leren hun mening te vormen en deze ook te beargumenteren. Op deze manier kweek je bij de andere leerlingen begrip, omdat ze beter begrijpen hoe iemand tot zijn of haar mening komt.
Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen moeten naar elkaar luisteren en ook argumenten kunnen geven voor een mening. Hierbij ligt de nadruk op het feit dat de denkbeelden van iemand anders net zo belangrijk zijn als die van jou.
Autonomie	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen leren om te gaan met keuzemogelijkheden (bijv. onderwerpen uitkiezen). Denk hierbij aan het kiezen van onderwerpen en boeken.
Verantwoordelijkheidsbesef	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen leren hoe om te gaan met eigen verantwoordelijkheden (bijv. zelf verantwoordelijk zijn voor op tijd inleveren van opdrachten, hulp vragen). - Leerlingen schrijven over maatschappelijke thema's.
Afwijzen onverdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen leren door discussies dat iedereen uniek is en respect verdient.
Afwijzen discriminatie	<ul style="list-style-type: none"> - Dit soort onderwerpen komen terug in het voeren van een discussie.

Wiskunde

Burgerschapsonderwerp	Hoe komt dit terug in de les?
Vrijheid van meningsuiting	<ul style="list-style-type: none"> - Er wordt regelmatig aandacht gegeven aan wiskunde in het dagelijks leven. Hier kunnen leerlingen ook niet wiskunde gerelateerde dingen noemen en benadruk ik dat niks fout is en iedereen zijn eigen mening mag hebben.
Gelijkwaardigheid	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen moeten handopsteken in plaats van antwoorden roepen omdat ik iedereen een eerlijke kans wil geven om na te denken.
Begrip voor anderen	<ul style="list-style-type: none"> - Alle vragen zijn goed, leerlingen moeten inzien dat hetgeen wat jij begrijpt niet per se makkelijk is voor een ander.
Verdraagzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen moeten luisteren naar anderen en inzien dat ze soms even moeten wachten omdat een ander ook zijn of haar vraag wil stellen.
Autonomie	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen mogen kiezen tussen twee opdrachten. Zo krijgt de leerling verantwoordelijkheid over het leerproces.